

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א • לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

מסכת יבמות ק"ד-ק"י ♦ אבות ב', ז' - ב', ט'

גליון מס' 1204

בס"ד, כ' סיון תשפ"ב

השבוע בגליון

- ♦ יבום וחליצה, מה עדיף בזמן הזה?
- ♦ מדוע ומתי יש להתרחק ממתן ערבות לחוב?
- ♦ ערבות לנדוניה או פרנסה

- ♦ הפולמוס על שליחות היבמה בחליצה
- ♦ אין תנאי בנישואין - הפולמוס והמערכה
- ♦ אדם שאחיו מומר, יקדש אשה על תנאי

בשורה לקוראי הגליון!
ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם
להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

בית החלומות

הוא התקבל לעבודה ללא כל רקע. שנים רבות אחר כך עוד היה בעל הבית נהנה להזכר באותו "יום רביעי בר-המזל" כפי שנהג לכנותו, עת נכנס לחצר המפעל בחור צעיר, תרמיל נוודים על שכמו ומבט של 'מוכן-לעשות-הכל' מרצד בעיניו.

בחצר הקטנה של המפעל נערמו גזרי עץ. הסדר הקפדני בלט לעין ומשך את תשומת לבו. בחצר זו שרר נקיין מרהיב בניגוד למקומות עבודה אחרים, בהם בחצר המפעל שררה אנדרלמוסיה, חביבות נערמו זו על גבי זו ושיירי פסולת העלו חלודה וירוקת. ערוגות פרחים תחמו את החצר ובתוכן היה הכל ברור, כל דבר על מקומו עומד. לימים סיפר כי החלטתו לעבוד במפעל זה התקבלה עוד לפני שידע מה טיבו ומה מייצרים בו.

במשדרו הצנוע הסכים המנהל לקבלו לתקופת נסיון, בה ינסה לרכוש ידע בבנייה מעץ. המפעל אינו מתיימר לפנות אל השוק הרחב, הסביר המנהל והיוזם, מלכתחילה אנו פונים לקהל יעד צר, אנשים המוכנים לשלם כסף רב עבור אותו מוצר, ובלבד שיהיה עשוי מעץ.

הם שוטטו בתחומי המפעל והוא נדהם לגלות מברשות שיניים מעץ מלא, ספרים שכריכתם עץ בוהק ועוד כהנה וכהנה. הכל לפי הזמנה מראש, הבהיר המנהל וחתם את הסידור במשנת חייו: מי שאוהב עץ - אוהב עץ.

והוא אהב עץ וגם העץ אהב אותו. הוא למד איך לטפח אותו, להביא לידי ביטוי את הצדדים

דף קה/א גידמת מהו שתחלוץ. דף קו/א על מנת שתתן לך מאתיים וזו

הפולמוס על שליחות היבמה בחליצה

בעיות רבות של עגונות נפתרו על ידי שליחים. פעמים רבות האשה ממנה את בית הדין כשליח עבורה לקבל את הגט מאת הבעל. בית הדין משגר שליח לאתרו במקום מסתורו והוא משכנעו לתת את הגט כאשר שליח בית הדין מקבלו עבור האשה ובכך היא מגורשת. פעמים גם להיפך, הבעל ממנה שליח שיכתבו עבורו גט ויתנוהו לאשתו, אם הוא חבוש בבית האסורים וכדומה, ובכך מתירים את האשה מכבלי עגינותה.

שונה הדין בחליצה, מאחר שאין אפשרות לקיום מצוות חליצה על ידי שליח.

בסוגייתנו למדנו, כי תנאים אינם חלים על חליצה. לאמר, אם היבם התנה כי החליצה תועיל בתנאי מסויים, הרי החליצה תקפה גם אם לא התקיים תנאי זה. בטעם הדבר מציין רש"י את הגמרא במסכת כתובות (ע"ד/א) המבארת, כי לא חידשה התורה דין "תנאי", אלא במעשה שניתן לקיימו על ידי שליח, כגון, הפרשת תרומה, שניתן לקיימה על ידי שליח. אך מעשה החליצה צריך להעשות על ידי היבם בלבד, ולפיכך לא חלים בו תנאים.

לפני שנים רבות התעורר פולמוס עז בעקבות דין זה, השולל ביצוע חליצה באמצעות שליחות. אחד הרבנים הגה 'פתרון' לאפשר חליצה באמצעות שליחות, כדי להתיר מעגינות נשים הזקוקות לחליצה מאת היבם, אך אינן יכולות להפגש עמו במקום אחד לקיום המצווה. הוא פירש, כי הדין הקובע שאין שליחות בחליצה, מתייחס אל היבם בלבד, הוא שאינו יכול למנות שליח מטעמו, אך היבמה יכולה למנות שליח מטעמה לחלוץ את הנעל מרגלו של היבם!

בשנת תרפ"ו הובא לפניו מקרה של יבמה שנזקקה לחליצה מאחי בעלה ששהה ברוסיה. אשה זו נמלטה מרוסיה וחזרתה לשם היתה כרוכה בסכנת נפשות, מאימת השלטונות. רב זה הורה, כי האשה תמנה שליח ברוסיה, שיחלוץ את הנעל מעל רגלו של היבם וכך תתקיים מצוות חליצה. את פסקו ואת תשובות הרבנים עמם דן בנושא, הוא הדפיס בספרו, אב בחכמה.

פסק זה חולל סערה רבת, ורבנים מארצות הברית עוררו את גדולי ליטא למחות כנגדו בתוקף. בתגובה לבקשתם כתב הגאון רבי חיים עוזר גראדז'ינסקי זצ"ל, כי באסיפת גדולי הדור, בה השתתף גם החפץ חיים זצ"ל, הוא העלה את הנושא והכל "נרעשו" מהיתר זה שלא היה לעולמים. לאחר מכן גם נדפסו תשובות נוספות מגדולי הדורות ששללו את פסקו של רב זה מכל וכל, ורב בנוי יורק הדפיס קונטרס מיוחד "עם נקודות הכסף", בו מחה על כך שכבר התיירו יבמות רבות להנשא לאור

צעילוי נשמת

מרת **רבקה הירש** ע"ה
ב"ר מנחם אריה ז"ל
נלב"ע כ"ד בסיון תש"ס
תנצב"ה

הנוצחה ע"י ידידינו בני המשפחה שיחי

צעילוי נשמת

הר"ר **שלמה קרופניק** ז"ל
ב"ר אריה ישראל ז"ל
נלב"ע י"ט בסיון תשט"ז
תנצב"ה

הנוצח ע"י ידידנו ר' אריה ישראל שכטר שיחי

צעילוי נשמת

מרת **אסתר איינהורן** ע"ה
ב"ר דוד ז"ל
נלב"ע כ"ג בסיון תש"ס
תנצב"ה

הנוצחה ע"י בנה ידידנו הר"ר חיים נפתלי איינהורן ומשפ' שיחיו - פ"ת

לעילוי נשמת מורנו הגה"ח

רבי **שמואל צבי קובלסקי** זצ"ל
בן הר"ר בנימין ז"ל נלב"ע כ"ג בסיון תשנ"ג
תנצב"ה

נר ה' נשמת אדם

פסק מתיר זה. בראש קונטרס זה נדפסו מכתבי גדולי ארץ ישראל בהם הביעו את מחאתם.

מקורן של אחדות מן הראיות שהובאו להוכיח כי גם היבמה אינה יכולה למנות שליח לקיום מצוות חליצה, הוא בסוגייתנו.

גמרתנו דנה האם אשה שידיה גדומות יכולה לחלוץ את נעל היבם באמצעות שיניה. הגמרא פושטת שאכן כן, אך מעצם הדיון והצגת השאלה משמע, כי אם היה צורך שתחלוץ בידיים בלבד, לא היתה אפשרות לקיים מצוות חליצה בגידמת. הרי שיבמה אינה יכולה למנות שליח לקיום המצווה, שאם כן, תמנה שליח וזה יחלוץ (ש"ת אבני נזר אה"ע סימן רפ"ג, שו"ת חלקת יואב חו"מ סימן ד', ועיין בשו"ת מהרש"ם ח"א סימן י"ד שדחה את הראייה). כמו כן נאמר בגמרא, כי אשת מלך אינה חולצת, לפי שגנאי הוא למלך. אם יבמה יכולה למנות שליח לחליצה, תמנה אשת המלך שליח וכך לא תבוא לידי גנאי (שם באחרונים ה"ב). הרי שאין האשה יכולה למנות שליח לקיום מצוות חליצה.

יש לציין שכבר בשו"ת הרשב"א (סימן צ"ה) שלל חליצה על ידי שליח האשה, והאחרונים נוקטים כי אין חוששים לחליצה שכזו אף לא לחומרא. כלומר, אם בוצעה חליצה על ידי שליח ואחר כך מת היבם, אין היבמה אסורה לכהנים כדין חלוצה (ראה באנציקלופדיה לתלמודית ערך חליצה מס' 612).

דף קז/א לפי שאין תנאי בנישואין

אין תנאי בנישואין - הפולמוס והמערכה

מאז ומעולם היו שניסו למצוא דרכים כיצד לפתור בעיות של עגונות, שבעליהן נטשון ומסרבים לגרשן בגט כריתות, וכן את מצוקתן של נשים שהתאלמנו והיבמים מסרבים לייבמן או לחלוץ להן. במשך השנים הועלו רעיונות שונים, על פיהם ניתן לבטל את הקידושין למפרע.

אדם שאחיו מומר, יקדש אשה על תנאי: בשנת תרמ"ו, בית המחוקקים הצרפתי חוקק, כי לבית המשפט נתונה סמכות להורות על גירושין גם שלא ברצון הבעל. אחד מרבני צרפת ניסה להאחז בחוק זה ולמצוא לו מקום גם בהלכה היהודית. הצעתו המופרכת מיסודה נשתקעה מיד. שנים מספר לאחר מכן, בשנת תרנ"ג, הציע רב אחר, כי כל המקדש אשה יאמר במעמד הקידושין כי "אם בית המשפט יחליט על גירושין, ולא יתן גט כדין, יתבטלו הקידושין ולא יחולו מעיקרם". הצעתו התבססה על התירו של הרמ"א (שולחן ערוך אה"ע סימן קנ"ז סעיף ד'): "והמקדש אשה ויש לו אח מומר, יכול לקדש ולהתנות בתנאי כפול שאם תפול לפני המומר ליבום שלא תהא מקודשת". רבי יצחק אלחנן ספקטור, רבה של קובנא, שיגר מיד שני מכתבים קצרים אך חריפים ביותר, בהם הודיע כי אין לקבל הצעה זו, כיוון שעל ידה יתרבו מכשולים גדולים ביותר. אכן הרעיון נגזר, אך לא לשנים רבות. בשנת תרס"ו, לאחר פטירתו, התעוררה הפרשה מחדש. רבני צרפת שוב החלו לדון בעניין הנהגת קידושין על תנאי וחפצו לקבוע כי אם יחליט בית המשפט לבטל את הנישואין, יתברר כי הם בטלים למפרע. שני רבנים צרפתיים יראי ה' עוררו את רבני מזרח אירופה דאז, לצאת נגד מזימה זו. בראש המערכה עמדו גדולי הדור, רבי דוד פרידמן מקרלין, אשר הוזעק לכך על ידי רבי חיים מברסק, ורבי חיים עוזר גראדז'ינסקי מוילנא, ואליהם הצטרפו בכתב ובעל פה כל גדולי המדינות, מגרמניה, גליציה, רוסיה, פולין, ליטא, ירושלים, אמריקה, הולנד, בלגיה, ועוד, ובעצם, מכל ישוב יהודי על פני תבל. סך כל החותמים הגיע למאות רבות של רבנים.

העילה להתנגדות הנחרצת היתה בראש ובראשונה, כי הנהגת קידושין עם תנאי באופן גורף, תפגום בקדושת ישראל, במתן אפשרות לכל אשה להפקיע את הקידושין כרצונה. מלבד זאת, עשיית תנאי בקידושין כרוכה בפרטים רבים, ודי בכך שאחד מהם לא ייושם כדי לגרום לאי חלותו בפועל. זאת ועוד, הפוסקים עוררו חששות נוספים, כי מציאות של תנאי מסוג זה, בה האשה יכולה לצאת תחת בעלה נגד רצונה, היא כהתנאה נגד רצון התורה, אשר הורתה כי האיש הוא המגרש את האשה (בית מאיר).

טענה הלכתית נוספת הועלתה על הפרק, כי מעיקרו של דין אין זה ברור כלל ועיקר שיש אפשרות לשאת אשה בתנאי. במקומות אחדים בתלמוד, ביניהם בסוגייתנו, נאמר: "אלא נישואין, מי איכא למימר תנאה הוה ליה בנישואין?" - לגבי נישואין, הניתן לומר שאפשר לעשות תנאי בעת הנישואין? ראשונים רבים וכן פוסקים רבים מפרשים ומסבירים את דברי גמרתנו, כי אין אפשרות להחיל תנאי לגבי הנישואין, מפני שבלבו פנימה הבעל אינו שלם עם התנאי שעלול להותירו מחוץ לנישואין כהרף עין (ראה באוצה"פ סי' לח סעיף לה בשם ארץ צבי תאומי צביה ופוסקים אחרים. כך גם הביא המאירי בכתובות שם סי' ב). גאוני ספרד, והוא הר"י מיגש, וכך גם דעת השלטי הגיבורים על הר"ף בכתובות שם והגהות אשרי בכתובות שם סי' י"ב). לעומת זאת סתימת דברי הרמב"ם (פ"ז ה"ג) והשולחן ערוך (סימן ל"ח סעיף ל"ה), וכן דעת המאירי (שם) עצמו, כי רק המקדש אשה בתנאי ולא שב להזכיר תנאי זה בעת שכנסה, מוכיח בכך כי אינו חפץ בקיומו של התנאי. אך אם שב והתנה בעת שכנסה - התנאי קיים (ועי' בב"ש אה"ע סי' ס"ק נט ובח"מ סי' ס"ק מט שהביאו הדעות).

מחלוקת רבתי זו לא הוכרעה באופן חד משמעי, וכאמור, הרמ"א התיר לאדם שיש לו אח מומר לשאת אשה תוך תנאי שאם ימות יתבטלו הנישואין למפרע, כדי שלא תיפול ליבום לפני אחיו המומר. האם ניתן להתיר לעשות כן בכל נישואין?

הפוסקים הבהירו, כי היתרו של הרמ"א, הוא היתר של שעת הדחק בלבד, כדי שלא יתבטל האיש ממצוות פריה ורבייה, שכן, עלול הוא למצוא עצמו ללא אשה. זאת ועוד, לא התיר הרמ"א אלא תנאי החל

המרהיבים שבו, והעץ החזיר לו, הגמיש עצמו לקראתו ותוך כדי התבוננות בתהליכים העוברים על העץ היה מוחו הקודח מעלה רעיונות חדשים ומעיינים אותם פרש בפני בעל המפעל.

נעבור לקופה לא ארוכה המפעל שיהא את פניו. בהסכמתו ובעידודו של המנהל, שתל מיועדנו עצים רכים ביד אוהבת סביבות המפעל, גידל אותם ועקב אחריהם יום יום, ופעמים פעמיים ביום, תוך כדי לימוד תכונות העצים לסוגיהם. הדברים הגיעו לידי כך, שבעל המפעל התחייב לו כי לעולם לא יגזמו את העצים ששתל ולא ינסרו מהם ענפים.

עשר שנים חלפו והמפעל הראשוני היה מעין סניף של המחלקה הענקית שהוא הקים במסגרת המפעל. מיצור כלי עץ קטנים הוא פנה לבניית בתים מעץ. הוא ראה בכך הגשמת חלום שלא היה אמור להיות ממומש. עם גודו פועלו היה מתייצב בחלקת הקרקע של עתיר נכסים, משרטט את תוכניתו ומפליא לעשות בלהטוטי עם העץ. אחד הבתים שבנה הפך לאתר עלייה לרגל, לאחר שהתפרסם בכך שמדרגות העץ המובילות אליו מתחנית ההר, נראות חלק מן הגדר המרהיבה המקיפה את הבית. עד שנדמה כאילו הבית עומד על רגל אחת. לא היתה זו יצירתו היחידה. כחלוף שנים קיטשו חוטביו המרהיבים ששולבו בתוכניתו המיוחדת, חלקות אדמה שונות בחבל הארץ ואף מרוצה לו.

יצירה אחת היה עתיד לעשות, שכמוה לא תהיה. **גוו** הכפוף שיווה לו מראה של גזע מדקן הרוכז אל מקור חיותו. ידיו אותלו לו כי לא עוד זמן רב יאותו לעמוד כנועות וצייתניות למשמע פקודותיו, כדי לשוות צללית לחריט עץ. רגליו הביעו התנגדות מה להעלותו למרומי גזעו של עץ כדי לבדוק את צמרתו, ועיניו העייפות ביצעו משימות קצרות בזמן ארוך. כל המערכות היו בריאות אך עייפות.

מנהל המפעל, ישיש בפני עצמו, זימנו למשרדו ביום מן הימים והציע לו לבנות את "הבית האחרון והיפה מכולם". אעמיד לרשותך את המיטב שבמיטב. לא תחסוך בחומרים. פועלים רבים ככל שתדרוש יעמדו הכן לפקודתך והעצים היקרים ביותר יהיו נכונים לגדוד מסורתי. בחזית הבית ימוקם שלט מרהיב: "בית זה הוקם על ידי...".

ההתלהבות הפיחה בו רוח נעורים. בו ביום פשט על אתר הבנייה דומיה עצמו לנפוליאון במערכתו האחרונה. מאה ושבעים עצי דקל נשתלו למחרת סביבות המתחם, כדי שיצמחו לפארה והיה אחד מסמליו של בית העץ האחד והיחיד.

בבית העץ הזה לא השתמשו אפילו במסמרי ברזל. מכונה מיוחדת שפיתח עבור המשימה, ייצרה מסמרי עץ וברגי עץ חזקים ומחושלים. הבית התפרס על פני שטח נרחב, ולמעט הזוגיות שבחלונותיו לא היה בו מרכיב זה. רק עץ, במחווה של ידידות למטיבו, חרט על ארובת הבית: "מי שאוהב עץ - אוהב עץ".

מסיבת הפרידה שתוכננה עבורו לא התקיימה כמתוכנן. הפועלים הוותיקים שהתכנסו יחד, חרגו מן התוכנית הקפדנית שהוכנה על ידי מארגנים מקצועיים, יצאו אל רחבת המפעל, טפחו זה על כתפי זה, טפיחות שהשלמה ונחמה משמשות בהן בעירובייה והעלו זכרונות מימים עברו. בינות גזירי העץ שלף בעל המפעל צרור מפתחות, ולקול תשואות הנוכחים העבירו לידיו והפטיר: "מה שבנית - שלך הוא!".

★ ★ ★

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פסק: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

ברכת התורה, העורך

פנינים

דף קה/א לוי נפק לקרייתא בעו מינה... לא הוה בידיה

הפסקה מן התורה

בדומה למסופר כאן על לוי שיצא לקרייתא ונשאל ולא ידע להשיב, כך גם מסופר בעירובין (כח"ב, ועיין גליון השי"ס כאן) על רב רמיה, שיצא לקרייתא ואירע לו דבר דומה.

אין זה במקרה. אף במסכת ברכות (יח/ב) נאמר שבני רבי חייה יצאו לקרייתא ושם נאמר במפורש שנשכח תלמודם [יש לציין שגם בביצה (ט/ב) ובנדה (כד/ב) נאמר שבני רבי חייה יצאו לקרייתא והורו שם הוראות מוטעות].

קרייתא מפרש רש"י בעירובין ובברכות, הכונה לכפרים, לראות בתבואתם. היתה כאן, אפוא, הפסקה מן התורה, מה שגרם לשכחתה. "התעיף עיניך בו ואיננו" (יד אליהו).

דף קה/ב המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה

השפעה למטה למטרות שלמעלה

גמרתנו אומרת, כי "המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה".

הסביר החתם סופר, כי תפילתו תהיה שהקב"ה יוריד השפע למטה, לכאן לארץ. אולם מגמתו, "לבו", תהיה למעלה, לשם שמים ולמטרות עליונות, להכין לבבו לקרבת ה' ולהאבתו... (דרשות חתם סופר, רפ"ו).

דף קה/ב בריך רחמנא דכספיה לאבדן

בושה מחטא

היה לו לומר "דענשיה לאבדן"? תמה הגאון רבי משה חברוני זצ"ל, ראש ישיבת חברון.

מכאן, שאצל אנשים גדולים העונשים החמורים הקיימים, וכמו אלו שנענש בהם אבדן, הם כאין וכאפס לעומת הבושה כאשר הכיר שנכשל בחטא. אין חמור מלהכשל בחטא!... (משאת משה).

דף קו/ב ובלשון הקדש היו אומרים

בלשון הקודש - שיבינו מלאכים

מדוע? מפני שהמלאכים מענישים בעידן דריתחא את מי שמחמיץ מצוות עשה ואינו מביא עצמו להתחייב בהן (כאמור במנחות מא/א). כאן, שהלה מוותר על מצוות ייבום, עלול הוא להענש על יד המלאכים. ברם, מצוות חליצה בה הוא מתבזה ונקרא חלוץ הנעל, מגינה עליו. מוטב, אפוא, שיתנהל טקס החליצה בלשון הקודש שמלאכי השרת מבינים בה, ואז יווכחו שאין צורך לענשו... (פנים יפות, כי תצא).

דף קט/ב כל האומר אין לו אלא תורה... דאפילו תורה אין לו

תורה בלי אורחות חיים?

דהיינו, הסביר הגאון רבי יעקב ניימן זצ"ל, ראש ישיבת אור ישראל, שהאומר שאין בתורה אלא תורה בלבד, ולא אורחות חיים והליכות עולם, אפילו תורה אין לו, כנראה שלא למד מאומה... (דרכי מוסר, ואתחנן).

דף ק"א ואותביה אבי כורסייא

מקור למנהג

כתוב בספר הפרנסה לתלמיד מהר"ם מרוטנבורג (סי' טע):

"ומה שנהגו להושיב חתן וכלה במוצאי שבת על שני קתדראות, ראה ביבמות פרק בית שמאי מהוא עובדא דהוה בנחש דאתקדושה כשהיא קטנה ואותביה אי כורסייא".

כורסייא הוא ספסל לפירוש זה (וכן כתב גם בתשב"ץ קטן סי' תסז).

לאחר מותו, שהרי הוא מתנה כי אם ימות בלא זרע, יתברר שלא חלו הקידושין. אך האם ניתן להניח כי אדם מסכים בלב שלם להתנות תנאי אשר עלול להביא לגדיעת חיי נישואיו ולנפצם עלי סלע?!

טעם מעניין נוסף לדחיית רעיון התנאי העלו הפוסקים, כי אף במקרים המיוחדים בהם התיירו נישואין עם תנאי, חששו שמא אין לבו שלם עם תנאו ולפיכך הורו להשיבוע בשבועה חמורה שאין לה התרה, כי לא ישוב מתנאו. ברם, אותם יהודים שעבורם חפצו להתקין את התקנה הגורפת, אינם חוששים משבועה, חמורה או לא, וממילא יש לפקפק בעצם חלותו של התנאי.

כל האגרות והמכתבים כונסו לאחר מכן בחוברת מיוחדת בשם "אין תנאי בנישואין", כדי למנוע הישנות הצעת רעיונות שכאלו. החוברת אכן פעלה את פעולתה, ורעיונות זהים שהועלו בקושטא ובארצות הברית בשנים הסמוכות, נגנזו ולא באו לידי מעשה (ועיין עוד בקובצי ישרון ח-ט-י' באורך רב).

דף קט/א אבא שאול אומר הכונס את יבמתו לשם נוי

יבום וחליצה, מה עדיף בזמן הזה?

לקראת סיומה של מסכת יבמות, אנו לומדים בפעם השלישית את דעתו של אבא שאול: "הכונס את יבמתו לשם נוי, לשם אישות, לשם דבר אחר, כאילו פוגע בערוהו. וקרוב בעיני הדבר להיות הולד ממזר".

הגאון רבי יחיאל מיכל אפשטיין זצ"ל, בעל ערוך השולחן (אהע"ז סימן קס"ה), נטל על עצמו, כדרכו, לרדת אל שורשם של נידונים סבוכים, וכך עשה גם לגבי הנוהג בקהילות אשכנז, לבלתי קיים מצוות ייבום, לאור דברי אבא שאול.

לאור משניות אחדות בנושא, התעוררה מחלוקת ראשונים ופוסקים, כלהלן.

במסכת בכורות אומרת המשנה (פרק א' משנה ז'): "מצות יבום קודמת למצות חליצה - בראשונה שהיו מתכווין לשם מצוה. ועכשיו שאין מתכווין לשם מצוה, אמרו: מצות חליצה קודמת למצות יבום". מה כוונת המשנה "ועכשיו", תקופה זמנית, או מכאן ואילך?

במסכתנו אומר רמי בר חמא (לט/ב): "חזרו לאמר מצות יבום קודמת למצות חליצה". הגמרא תמהה על אתר, וכי דורות המאוחרים טובים מן הראשונים? שהראשונים לא קיימו המצווה לשמה ודורות האחרונים מקיימים? הגמרא מבארת, כי המשנה בבכורות נשנתה לדעת תנאים שחששו לשיטת אבא שאול, שהמייבם מתוך כוונה נוספת, שלא לדבר מצווה, עושה שלא כהוגן, ולפיכך אסרו לייבם. לימים פסקו כחכמים החולקים וסוברים כי מצווה לייבם בכל אופן.

כשנדרשו הראשונים להכריע הלכה, הם נחלקו לשתי שיטות.

הרי"ף (דף י"ג בדפי הרי"ף) והרמב"ם (הלכות יבום וחליצה פרק א' הלכה ב'), וראשונים רבים נוספים פסקו הלכה כמבואר במסכתנו בשם רמי בר חמא, שלבסוף נפסקה הלכה כחכמים ולא כאבא שאול.

לעומתם, חבל ראשונים, בראשם רבינו תם (לט/ב ד"ה אמר רב ובכתובות סד ד"ה ובדיני, וכן בשו"ת ר"י מיגש קל"ט בסמ"ג ועוד) סוברים, כי יש להכריע הלכה כמשנה בבכורות.

המחלוקת לא הוכרעה גם בדורות מאוחרים יותר ואף בשולחן ערוך, מרן המחבר כתב באופן שמשמע כי יש להעדיף מצוות יבום, ואילו מן הרמ"א משתמע כי יש להעדיף קיום חליצה. אכן, בארצות המזרח רווח המנהג לייבם, ואילו בארצות אשכנז לא נהגו לייבם כלל.

בעל ערוך השולחן נוגע גם בשאלה הבסיסית, המתבקשת, במה נחלקו חכמים ואבא שאול?

מתי פוקע איסור "אשת אח"? הוא מסביר (שם, סעיף ו'), כי הם נחלקו אם איסור אשת אח פוקע עם חלות מצוות הייבום, כלומר, ברגע מות בעלה של היבמה. או שמא **קיום** מצוות הייבום דוחה את איסור אשת אח. אם איסור אשת אח פוקע עם חלות המצווה, מאותו רגע ואילך היבמה היא כאשה רגילה כלפי היבם ואין כל עילה למנוע את היבום, גם אם היבם אינו מתכוון לשם מצווה כלל. ברם, אם איסור אשת אח נדחה אך ורק עם **קיום** מצוות הייבום, וכך סובר אבא שאול, הרי שאם המייבם אינו מתכוון לדבר מצווה כלל, הוא עובר על איסור אשת אח. משגגענו עד הלום, הבה נתוודע לחידוש מרהיב של רבי יחיאל מיכל זצ"ל.

הגע עצמך. לדעת אבא שאול, מה דינו של יבם שייבם את יבמתו שלא מתוך מחשבת מצווה כלל? לכאורה, למעט עבירה, לא עשה ולא כלום, שהרי מצוות ייבום לא קיים כי אם איסור, וממילא לא קנאה לאשה!

ברם, הערוך השולחן מחדש, כי אף לדעת אבא שאול, קנה יבם זה את יבמתו להיות לו לאשה! טעם הדבר, לפי שקניין היבם את היבמה אינו מותנה בכך שכוונתו לשם מצווה. אלא כלל קבעה תורתנו הקדושה, כי יבם המייבם את יבמתו - קנאה.

עדיין תנקר בלבנו שאלה מציקה. הן אבא שאול סובר, כי אם אין היבם מכוון לשם מצווה, הרי הוא עובר על איסור ערוה! הן ידוע לכל, כי אין אפשרות לקדש בעלת איסור ערוה! כיצד, אפוא, חל קניינו של יבם זה, בשעה שאינו מכוון לשם מצווה?!

בשאלה זו אנו חושפים את קצותיה הרגישים של אחת החקירות הישבתיות המפורסמות, לגבי "אין קידושין תופסין בערוהו". מדוע קידושין אינם חלים בין איש ואשה האסורים זה על זו באיסור ערוה. האם מפני חומרת האיסור, או מפני מהות הערוה - אין קידושין יכולים לחול בין איש ואשה המוגדרים כערוה זה לזה.

לעילוי נשמת הר"ר **אהרן פרידמן** ז"ל ב"ד חיים קלונימוס קלמן ז"ל לב"ע כ"ב בסיון תשנ"ט מיקידי בית המדרש סוכוטשוב **תנצב"ה** הונצח ע"י המשפחה שיחיו

בספרו יוסף אומץ (פרק הלוואה לעני), כי כשם שמצווה גדולה להלוות, כך מי שאינו יכול להלוות בעצמו יקיים מצווה גדולה זו במתן ערבות עבור הלווה. זאת, כאשר ידוע לו שבאפשרותו של הלווה לפרוע את חובו, אך המלווה דורש ערבות לפי שאינו מכירו וכדומה.

ערבות לדנויה או פרנסה: רבי יוסף מבהיר, כי אף על פי שאמרו חז"ל שיתרחק אדם מן הערבונות, מכל מקום, שומה עלינו לדאוג לכך שלא תינעל דלת בפני הלווים הישרים, שאם לא ילווה יש חשש שיתרוששו ו"לפעמים תצטרך בתו לשבת עגונה עד שתלבין ראשה ותכסה כלימה פניה בביטול שיזוכיה על ידי שאין לאביה למלאת נדוניה במזומנים". עם זאת, הוא מציין, כי גם במקרים בהם הערב סומך על כך שהלווה יחזיר את חובו, אין ליתן ערבות אלא בהלוואה עבור פרנסה או נדוניה וכיוצא בזה, אך לא בהלוואה לצורכי מסחר. לגבי הלוואה זו עומדים בעינם דברי חז"ל שיש להתרחק מן הערבות, וכפי שכתב בספר מעלת המידות, כי "הערבות פתח העניות".

בהמשך דבריו הוא מוסיף ומבאר מדוע אין מצוות גמילות חסד מחייבת להתחייב ערבות. שני טעמים הוא כותב בדבר. ראשית, במקום שיש חשש נזק ממון, אין מצוות גמילות חסדים. זאת ועוד, במשך הזמן שהוא עומד בערבותו, כל עוד לא נפרע החוב, הרי הוא חושש כל העת לאיבוד כספו, ומחמת כך ימנע מלתת צדקה לאחרים, וגדול עווננו מנשוא. לסיכום נמצא, שברוב המקרים, כאשר אין הערב בטוח בלווה שיפרע את החוב, אין מצוות גמילות חסדים בערבות, וראוי לו לאדם להתרחק ממנה, כדי שתהיה דעתו פנויה לעבוד את בוראו, וכדי שלא יבטל בינתיים ממצוות אחרות. רק במקרים בהם הערב בטוח שהלווה יפרע את החוב, והלווה צריך את הלוואה לצרכי חייו ולא לצרכי מסחר, קיימת מצוות גמילות חסדים בערבות עבורו.

כה כותב הרמב"ם (הלכות דעות פרק ה' הלכה י"ג): "... תלמיד חכם... אומר על לאו לאו ועל הן הן, מדקדק על עצמו בחשבון ונותן ומוותר לאחרים כשיקח מהן ולא ידקדק עליהן, ונותן דמי המקח לאלתר ואינו נעשה לא ערב ולא קבלן ולא יבא בהרשאה, (אינו) מחייב עצמו בדברי מקח וממכר במקום שלא חייבה אותו תורה, כדי שיעמוד בדברו ולא ישנהו". יש לציין ידיעה פשוטה ומובנת מאליה, כי אם הנותן ערבות עבור מי שראוי לקבלת צדקה, מתכוון בליבו כי אם הלה לא ישיב את החוב, יממן את ערבותו מכספי צדקה שיצטברו ברשותו בעת הפרעון, וודאי שראוי ליתן ערבות ליהודי זה.

ובכן, אם נניח כצד השני, נוכל להבין היטב את חידושו של בעל ערוך השולחן. אין אפשרות לקדש בעלת ערווה, לא מפני האיסור אלא מפני מציאות הערווה. משכך, במצוות ייבום חידשה התורה כי אף על פי שיש כאן מציאות של ערווה, בכל זאת יחול קניין היבם ביבמה. אמנם, השאלה אם יעבור היבם איסור אם לאו, תלויה בהתנהגותו של היבם, ככוונתו. אם יזכה לכוון לשם מצווה - לא עבר על איסור, ואם לא - יעבור. אך המונע את חלות קניין אשה שהיא ערווה עליו, הוסר זה מכבר.

ראוי לציין, כי הראשונים עמדו כבר על שאלה זו, האם לדעת אבא שאול היבם אינו קונה את היבמה באין כוונת מצווה, ולדעתם כל דברי אבא שאול הם מדרבנן בלבד! ומדין תורה הייבום מתקיים כדת וכדין (ראה נימוקי יוסף ריש פרק הבא על יבימת, דף יח/א בדפי הרי"ף. ועיי' עוד בריטב"א שם). מדברי ראשונים אלה עולה שלא כדברי הערוך השולחן.

דף קט/א ויתרחק משלשה דברים מן המיאון ומן הפקדונות ומן הערבונות

מדוע ומתי יש להתרחק ממתן ערבות לחוב?

שנה בר קפרא: יתרחק אדם משלשה דברים, אחד מהם הוא "ערבונות", היינו: שלא יסכים להיות ערב לחוב של אחר. כבר שלמה המלך (משלי כב/כו) הזהיר על כך: "אַל תְּהִי בְתַקְעֵי כַף בְּעַרְבִים מְשֻׁאוֹת". בעל מצודות דוד מפרש, כי לא יהיה בחברת אנשים התוקעים כף זה בעבור זה, להיות ערבים. הרמב"ם (הלכות דעות, פרק ה' הלכה י"ג) מונה בין מעלותיו של תלמיד חכם, שאינו נעשה ערב.

לכאורה הדעת נותנת, כי המתחייב ערבות מקיים מצוות גמילות חסדים. במאמר הנוכחי נעמוד על פשרם של דברים.

טרדת הנפש: רבי יעקב ב"ר חננאל סקילי, תלמידו של הרשב"א, מבאר את הדברים בארוכה בספרו תורת המנחה (פרשת ויגש). רבי יעקב מבאר, כי כל עיסוק חיצוני גורם טרדה לנפש, ובעודה טרודה הרי פוחתת האפשרות להקדיש עצמו לעבודת הבורא. במקרה של נטילת ערבות, אין כל עילה לאדם להטריד עצמו, שכן, אינו זוכה לשכר כל שהוא על הערבות, לפי שרק המלווה נוטל את מלא השכר, וממילא, מה לו כי יטריד את עצמו. בדומה לדבריו כתב ר"י אבן שועיב בדרשותיו (פרשת ויגש).

בקיצור שולחן ערוך (סימן קע"ט ס"ט) פסק כן כהלכה כללית, ולא רק כהנהגת תלמידי חכמים, שלעולם ירחיק אדם את עצמו מן הערבות. בעל תורת המנחה נוקט, איפוא, כי הערב אינו מקיים מצווה, לפי שהיא נזקפת לזכותו של המלווה. ברם, רבי יוסף יוזפא האן, כותב

מאירים את מסכת כתובות

המונות והמחשבות להבנת הגמרא

• בתוספת טעמים בליקן הדף להשלמת לימוד הש"ס • בסוף הדף טיפוסים לביאור לטענות - 'מאורות המשנה' • להשלמת הלימוד כהלכה לטענה צורה החיבור הנפלא 'מאורות ההלכה' הדגשות בתחילת ענין בתוספת

לראשונה: מוצא מעקד מפיסק טוק השק ללימוד

• נוסח הגמרא והנפישים טענה וטרוקן כמיטב המסורת של מהדורות הש"ס של 'ענין הדר' • הגמרא, הרש"י והתוספות מעוקרים וטפוסקים בדיוק ובשלימות • רקע מיוחד להקלת הקריאה ולטענת כאבי עיניים

הגמרא המושלמת המחבבת את הש"ס על לומדיה

מוקד ישיר לגמרות "דף היומי": 02-804-3333